

MISCELLANEA

MARTIN LUTHER SCRISOARE DESCHISĂ DESPRE TRADUCERE

Versiune românească de Eugen MUNTEANU și Mariana NASTASIA
Cuvânt înainte, note și comentarii de Eugen MUNTEANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
eugenmunteanu@hotmail.com

1. Cuvânt înainte

În anul 2017, pe 31 octombrie, se vor împlini 500 de ani de când Martin Luther (1483-1546) a afișat pe ușa bisericii din Wittemberg cele 95 de teze ale sale, declanșând Reforma, vasta mișcare care avea să schimbe fața Bisericii Universale, a Europei și a lumii întregi. Am crezut util să marcăm acest important eveniment prin publicarea versiunii românești a unuia dintre textele sale de mici dimensiuni, dacă nu cel mai important din punct de vedere doctrinar, oricum cel mai frecvent evocat de către filologii interesați de problematica traductologică. Cunoscută sub titlul *Scrisoare deschisă despre traducere* (*Sendbrief vom Dolmetschen*), mica scriere polemică a fost elaborată și publicată de Luther ca răspuns la multiplele și gravele acuzații formulate la adresa lui de inamicii doctrinari din tabăra catolică. Scrierea a fost tipărită în 1530, simultan la Nürnberg (de către destinatarul scrisorii, teologul Wenceslaus Link, prieten și colaborator apropiat al Reformatului, care semnează și o scurtă prefață) și la Wittemberg (probabil de către autorul însuși). În prefața sa, editorul de la Nürnberg notează: „S-a vorbit mult în ultima vreme despre traducerea Vechiului și Noului Testament. Inamicii adevărului pretind că văd cum textul a fost alterat și falsificat în multe pasaje; aceasta a provocat teamă la mulți creștini obișnuiți, și chiar printre cărturarii care nu cunosc ebraica și greaca”. Scopul publicării volumașului, formulat explicit, este acela de „a micșora blasfemia profanilor și a face să dispară temerile persoanelor evlavioase”.

Polemica se poartă în jurul versiunii în limba germană a *Noului Testament*, realizată de Luther pe baza originalului grecesc și tipărită prima dată în septembrie 1522, la Wittemberg, într-un tiraj de 3000 de exemplare. Cunoscută mai ales cu numele de *Testamentul din Septembrie* (*September Testament*), cartea purta titlul de *Das Neue Testament Deutzsch* și a fost bogat ilustrată cu gravuri de Lukas Cranach cel Bătrân,

BJ VI (2015)

prieten al Reformatului. Epuizarea rapidă a exemplarelor ediției *princeps* i-a determinat pe editori ca în luna decembrie a aceluiași an să scoată pe piață un nou tiraj. Succesul popular al cărții a făcut ca, până în 1537, să fie tipărite nu mai puțin de 16 ediții. Cititorii erau atrași de garanția autenticității, conferită de apelul la versiunea greacă originală, dar mai ales de limba germană clară, flexibilă și expresivă folosită de Luther, care asigura înțelegerea adâncă și nuanțată a mesajului neotestamentar de categorii mai largi ale populației.

Succesul la public al acestei versiuni a intensificat atacurile furibunde și concertate din partea inamicilor, teologi, erudiți sau oameni politici rămași fideli Romei, inamici calificați de Luther prin apelative depreciative precum *papistași* (*Papisten*), *măgari* (*Esel*) sau *capete de măgar* (*Eselköpfen*). Principalii adversari, menționați în text, sunt ducele Georg de Saxonia-Meißen și teologii catolici Hieronymus Emser, Iohannes Faber și Johannes Cochlaeus, iar dintre prieteni sunt menționați, pe lângă Wenceslaus Link, destinatarul scrisorii, filologii și teologii Philippus Melancton și Mattheus Aurogallus. Se mai fac aluzii la teologii anabapțiști Ludwig Haetzer și Hans Denk, precum și la Thomas Müntzer, protagonist și acesta al Reformei, inițial adept al ideilor lui Luther, ulterior adversar al acestuia (pentru detalii despre aceste personaje, vezi, mai jos, notele corespunzătoare).

Scrisoarea despre traducere a fost scrisă și tipărită într-un context istoric încordat. Luther se ascundea în castelul de la Coburg, de teama represaliilor care fuseseră ordonate împotriva lui de Papă și de Împărat. Între lunile iunie și noiembrie ale aceluiași an 1530, se ținea la Augsburg dieta, care va constitui momentul de cotitură în istoria Reformei. În prezența împăratului Carol Quintul, care conducea în dezabteri tabăra catolică, Philippus Melancton, șef al „delegației” lutherane, a dat citire la 25 iunie celebrei mărturisiri de credință a lutheranismului (*Confessio Augustana*). După cum se știe, în ciuda unor timide încercări de conciliere din partea împăratului Carol al V-lea, confesiunea lutherană de la Augsburg a fost integral respinsă de tabăra catolică, ruptura devenind astfel definitivă.

Din punct de vedere compozițional, *Scrisoarea* prezintă următoarea structură: 1) *incipit*-ul epistolar, cu formulele tradiționale de adresare și cu enunțarea temei centrale; 2) invectiva polemică împotriva adversarilor „papistași”; 3) expunerea principiilor lingvistice ale traducerii textelor sacre; 4) expunerea principiilor teologice ale traducerii textelor sacre; 5) argumentele împotriva cultului sfinților; 6) *fnis*-ul epistolar, cu formulele tradiționale.

Cât privește acum concepția despre arta traducerii, teoretizată cu precizie și exemplificată cu subtilitate în *Scrisoare*, Luther dovedește și aici același curaj al deciziilor radicale ca și în sfera dogmatică sau în cea eclesiologică. El recomandă și decide să aplice el însuși principiul transunerii sensurilor originalului în limba-țintă, preferabilă

redării literale, cuvânt cu cuvânt, a formei textului primar. Preferința pentru reproducerea sensului în detrimentul transunerii literale nu reprezenta o noutate absolută. Autori antici importanți precum Horatius, Cicero, Plinius cel Tânăr, ca și erudiți creștini din Evul Mediu, un Boethius sau un Johannes Scotus Eriugena, ca să nu mai vorbim de umaniști contemporani precum Erasmus din Rotterdam sau Juan Luis Vives argumentaseră avantajele traducerii libere față de transpunerea mecanică a literelor textului tradus. Această poziție rațională fusese împărtășită și de Sfântul Hieronymus, dar numai în privința traducerii în latină a textelor laice ale culturii grecești, deoarece, postulează cu convingere creatorul *Vulgatei* în celebra sa *Epistola a LVII-a, către Pammachius*, întrucât o taină sacră se ascunde și în ordinea cuvintelor, textele Sfintelor Scripturi sunt exceptate de la această regulă (*Ego enim non solum fateor, sed libera voce profiteor me in interpretatione Graecorum absque scripturis sanctis, ubi et uerborum ordo mysterium est, non verbum e uerbo sed sensum exprimere de sensu*). Secole de-a rândul postulatul acesta al literalismului a fost cu strictețe respectat în toate încercările de traducere a Bibliei, indiferent de epocă sau spațiu cultural. Luther este primul autor creștin care arată că transpunerea corectă a conținutului textelor biblice trebuie să primeze față de reproducerea literelor. Marele reformator subliniază că, pentru a traduce corect și adecvat, este nevoie nu doar de cunoașterea foarte bună a celor două limbi implicate în procesul traductiv, limba din care se traduce și limba în care se traduce, ci este necesară deopotrivă și o cunoaștere perfectă a conținutului tematic al textului tradus.

Un alt element realmente revoluționar pentru teoria și practica traducerilor biblice introdus de Luther este, cred, invocarea a ceea ce poate fi numit geniul sau natura specifică proprie fiecărei limbi. Tradusă de noi prin sintagma *specificul limbii* sau *al limbilor*, expresia germană *der Art der Sprache(n)*, literal „fel al limbii sau al limbilor”, apare de cinci ori pe parcursul *Scrisorii*. Luther arată că fidelitatea față de conținutul autentic al textului tradus este condiționată de fidelitatea față de limba-primitoare. Exemplele comentate de autor ilustrează într-un mod convingător recomandările teoretice.

Între noutățile de ordin traductologic introduse de Luther se cuvine reținută și impunerea principiului *ad fontes*: ebraica pentru *Vechiul Testament* și greaca pentru *Noul Testament* sunt limbile biblice originare, așadar, doar ele pot constitui baza de referință pentru traducerea Bibliei în alte limbi. *Vulgata* este ea însăși o traducere, așadar un izvor secundar.

Cititorul interesat și atent va remarca desigur că opțiunile traductologice, teoretice și practice, ale lui Martin Luther se află intim implicate în discursul teologic general al Reformatorului, prin cei trei piloni ai învățăturii sale: îndreptățirea sau justificarea omului creștin sunt dobândite în mod individual, doar cu ajutorul harului divin, prin credință și prin apelul la Sfânta Scriptură (*sola Gratia, sola Fide, sola Scriptura*).

Ca text de referință pentru traducerea noastră am folosit transpunerea în germana modernă publicată cu titlul *Ein Sendbrief D. M. Luthers. Von Dolmetschen und Fürbit der heiligen*, în *Dr. Martin Luthers Werke*, Band 30, Teil II, Hermann Boehlaus Nachfolger, Weimar, 1909, 632-646. Am avut la îndemână și textul original, în vechea grafie germană, consultat în: Erwin Arndt (Hrsg.), *Martin Luther. Sendbrief vom Dolmetschen und Summarien über die Psalmen und Ursachen des Dolmetschens. Mit einem Anhang ausgewählter Selbstzeugnisse und Übersetzungsproben*, Halle/Saale, Max Niemeyer Verlag, 1968.

Scrisoare deschisă despre traducere

Onorabilului și prudentului N¹, binevoitorul meu prieten, har și pace întru Hristos².

Onorabile, prevăzătorule, iubite domn și prieten,

Am primit scrisoarea voastră, în care îmi puneți două întrebări sau probleme, la care îmi cereți un răspuns. Mai întâi, mă întrebați de ce am tălmăcit cuvintele din capitolul al treilea din *Epistola către Romani* a Sfântului Pavel, *Arbitramur hominem iustificari ex fide absque operibus*, după cum urmează: *Wir halten, daß der Mensch gerecht werde ohn des Gesetzes Werke, allein durch den Glauben* („Noi credem că omul este supus judecății³ numai prin credință, fără faptele Legii”). Pe lângă aceasta, îmi semnalai cum papistașii și-au ieșit din minți cu o aroganță nemăsurată, pe motiv că în textul lui Pavel nu apare cuvântul *allein* (‘numai’) și, în consecință, nu trebuie acceptat niciun adaos al meu la Cuvântul lui Dumnezeu ș.a.m.d. În al doilea rând, suntem întrebați dacă și sfinții din ceruri mijlocesc pentru noi, căci citim că îngerii se roagă cu siguranță pentru noi ș.a.m.d.

În ceea ce privește prima întrebare, ați putea să le răspundeți dumneavoastră în locul meu papistașilor, acolo unde doriți, următoarele:

În primul rând, dacă eu, doctor Luther, mi-aș fi putut da seama că turma papistașilor, fără deosebire, ar fi fost în stare să traducă corect și elegant în germană fie și un singur capitol din Scriptură, atunci m-aș fi arătat cu siguranță de-a dreptul umil și le-aș fi cerut ajutorul și sprijinul ca să traduc în germană *Noul Testament*. Dar, întrucât mi-am dat seama – și încă văd cu ochii mei – că niciunul nu are habar despre cum se tălmăcește, și nici măcar despre cum se vorbește în limba germană, mi-am asumat singur această osteneală. Se observă însă ușor că din tălmăcirea mea și din germana mea ei învață să vorbească și să scrie în germană; ei îmi fură, așadar, limba pe care înainte o știau atât de puțin, iar pentru asta nu numai că nu-mi mulțumesc, ci, dimpotrivă, o folosesc mai degrabă ca pe o unealtă împotriva mea. Eu însă mă bucur pentru ei, fiindcă îmi face plăcere să mă gândesc că i-am învățat să vorbească pe niște discipoli nerecunoscători și dușmani ai mei, pe deasupra.

În al doilea rând, puteți să le spuneți papistașilor că am tradus *Noul Testament* cum am putut și am știut mai bine, că nu am constrâns pe nimeni să-l citească, ci i-am lăsat liberi și le-am făcut numai un serviciu acelor care nu îl pot traduce mai bine decât mine. Nu îi este nimănui interzis să o facă mai bine. Cine nu vrea să îl citească pe al meu, să nu țină seama de el, nu rog pe nimeni și nici nu felicit pe nimeni pentru asta. Sunt Testamentul meu și tălmăcirea mea, și așa trebuie să fie și să rămână. Dacă am greșit pe undeva ceva (în ciuda voinței mele, pentru că nu am avut rele intenții și nu am vrut să traduc greșit fie și doar o literă), nu-i suport cu niciun chip pe papistași să-mi fie judecători, căci ei au acum urechile prea lungi pentru asta și nechezăturile lor de măgari sunt prea nevolnice, pentru ca ei să-mi poată judeca mie tălmăcirea. Eu știu bine cât meșteșug, câtă sârguință, câtă judecată și înțelegere sunt de trebuință unui bun traducător, pe când ei, fiindcă nu au încercat acest lucru, o știu mai puțin chiar decât catării.

Se spune că „acela care construiește la marginea drumului, găsește mulți maeștri”. Această zicală mi se potrivește și mie. Aceia care nu sunt încă în stare să vorbească în mod corect, necum să mai și traducă, iată-i pe toți maeștri ai mei, iar eu trebuie să le fiu discipol tuturor. Și totuși, dacă i-aș întreba cum se traduc în germană primele două cuvinte de la *Mat. 1, Liber generationis*, niciunul dintre ei, oricât s-ar strădui, n-ar scoate un cuvânt; iată-i însă, meșteri iscusiți, cum îmi judecă ei mie întreaga operă. La fel i se întâmpla și Sfântului Ieronim, când a tălmăcit Biblia: lumea toată dorea să îi fie maestru, doar el singur nu era în stare de nimic. Și acestui bărbat bun i-au criticat opera unii care nici să-i lustruiască încălțările nu erau destul de vrednici. Îi trebuie deci multă răbdare aceluia care vrea să facă ceva de interes public, pentru că toată lumea vrea să facă pe meșterul știe-tot și să pună carul înaintea boilor, să știe totul și, de fapt, să nu fie în stare de nimic. Acesta este felul lor de a fi, de care nu se pot dezbăra.

Aș fi fost bucuros să-l văd pe papistaș că se arată în stare de ceva și că traduce în germană o epistolă a Sfântului Pavel sau un Profet. Presupunând că nu ar întrebuința nici germana lui Luther, nici tălmăcirea acestuia, înseamnă că am vedea o germană și o tălmăcire alese, frumoase, vrednice de laudă. Căci am văzut deja un scriitor⁴ din Dresda, care și-a însușit Noul meu Testament (nu-l voi mai numi în cartea mea, întrucât și-a întâlnit judecătorul de acum⁵ și este oricum foarte cunoscut). El a recunoscut că germana mea este dulce și bună și și-a dat bine seama că nu ar putea face asta mai bine decât mine, și totuși a vrut să o facă într-un mod rușinos. A mers și a luat *Noul Testament* (al meu!), urmând aproape cuvânt cu cuvânt tălmăcirea mea, a șters prefața, comentariile și numele meu și a pus în loc numele său, o prefață și comentarii proprii și a vândut opera mea sub numele lui.

Ah, iubii mei copii, cât de mult m-a durut văzând că principele țării mele⁶ a condamnat și a interzis citirea *Noului Testament* al lui Luther printr-o prefață abominabilă și a poruncit să se citească *Noul Testament* al scriitorului respectiv, care era, în fond, același pe care îl făcuse Luther.

Și, pentru ca nimănui să nu-i vină ideea că mint, ia ambele texte, *Noul Testament* al lui Luther și *Noul Testament* al scriitorului, compară-le, și vei vedea care este talmaciul pentru amândouă. Se pare că el l-a peticit și l-a schimbat în câteva locuri, lucru care, de asemenea, nu mi-a plăcut, dar pe care pot, totuși, să îl suport; nu îmi pasă prea mult de vreme ce mi-a păstrat textul. De aceea nici nu am vrut să scriu ceva împotriva lui, ci m-am mulțumit să râd în fața mării înțelepciuni care a făcut ca să fie hulită, osândită și interzisă atât de abominabil cartea mea, atâta vreme cât purta semnătura mea, dar a poruncit să fie neapărat citită când a ieșit sub semnătura altcuiva. Asta da virtute! Să hulești și să schilodești cartea cuiva, să o pui însă după aceea în circulație sub propriul nume, chiar dacă conține același lucru, căutând să obții laudă și renume prin munca altuia, pe care mai înainte o huliseși? Fiecare să judece cu mintea proprie o asemenea faptă. Mie mi-e de ajuns și sunt bucuros că lucrarea mea (așa cum se mândrea și Sfântul Pavel⁷) trebuie să se sprijine și pe dușmanii mei și cartea lui Luther trebuie citită fără numele lui Luther, sub semnătura dușmanilor. Cum aș fi putut să mă răzbun mai bine?

Și, ca să revin la subiect; când papistașul dumneavoastră insistă fără temeii să se plângă cu privire la cuvântul *sola – allein* ‘numai, doar’, spuneți-i imediat doar atâta: „Așa dorește doctorul Martin Luther să spună!” Și mai spuneți-i: „Un măgar și un papistaș sunt unul și același lucru!” *Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas*⁸. Căci nu vrem să fim școlari sau discipoli ai papistașilor, ci magiștri și judecători ai lor. Dacă ei vor să se fudulească și să se mândrească cu capetele lor de măgari, atunci și eu vreau să mă mândresc în fața acestor măgari, la fel cum Sfântul Pavel s-a mărit în fața sfinților săi nebuni⁹. Sunt ei doctori? Doctor sunt și eu! Sunt ei învățați? Învățat sunt și eu! Sunt ei predicatori? Predicator sunt și eu! Sunt ei teologi? Teolog sunt și eu! Sunt ei exersați în dispute? Exersat în dispute sunt și eu! Sunt ei filozofi? Filosof sunt și eu! Sunt ei dialecticieni? Dialectician sunt și eu! Sunt ei profesori? Profesor sunt și eu! Scriu ei cărți? Cărți scriu și eu!

Și, ca să mă mândresc mai departe: Eu pot interpreta *Psalmi* și *Profeții*, ei nu o pot face. Eu pot traduce, ei nu pot să traducă. Eu pot să citesc Sfânta Scriptură, ei nu o pot face! Eu mă pot ruga, ei nu pot. Și pentru a vorbi despre lucruri încă și mai neînsemnate: eu le înțeleg dialectica și filosofia mai bine decât le înțeleg ei toți la un loc. Și mai știu, de asemenea, că niciunul dintre ei nu-l poate înțelege pe Aristotel. Dacă s-ar afla printre ei vreunul care să înțeleagă corect o prefață sau un capitol din Aristotel, atunci eu m-aș spânzura! Nu exagerez deloc, căci am fost crescut și educat

încă de tânăr în arta lor, așa încât știu foarte bine cât de profundă și de vastă este aceasta. Tot așa de bine sunt și ei conștienți că eu cunosc și pot să fac tot ceea ce știu și pot și ei să facă.

Și totuși, acești oameni îngrozitori acționează împotriva mea de parcă aș fi un novice care ar fi pătruns astăzi dimineață în învățătura lor și care nici nu ar fi văzut, nici nu ar fi auzit vreodată ceea ce predau sau ceea ce pot ei să facă. Ei se mândresc cu mare fală cu știința lor și mă învață pe mine lucruri pentru care eu mi-am tocit tălpile încălțărilor încă de pe acum douăzeci de ani, astfel încât, la toate orăcăielile și țipetele lor, ar trebui să cânt ca acea femeie stricată: „De șapte ani am aflat că potcoavele calului sunt de fier”¹⁰.

Așa aș răspunde deci la prima voastră întrebare! Și vă rog să nu le mai dați niciun alt răspuns acestor măgari la nefolositoarele lor cârteli legate de cuvântul *sola* – *allein* ‘doar’, în afară de aceasta: „Luther a vrut să fie așa!” Și mai spuneți-le: „El este un doctor mai presus decât toți doctorii din întregul cuprins al papalității!” Și cu asta ne oprim aici. Am vrut să-i disprețuiesc și i-am disprețuit. Pe viitor nu doresc nimic altceva decât să îi disprețuiesc, atâta vreme cât rămân astfel de oameni, adică, precum spuneam, niște măgari. Căci printre ei se găsesc unii prostănaci, care nu și-au învățat nici măcar arta lor de sofști, precum doctor Fieraru și doctor Lingură¹¹ și alții ca ei, care sunt împotriva mea într-o chestiune aflată nu doar mai presus de înțelepciunea sofștilor, ci și, după cum spune Sfântul Pavel¹², mai presus de orice înțelepciune și de orice rațiune a lumii. Desigur, un măgar nu are nevoie să zbiere, lumea îl cunoaște destul de bine după urechi.

Domniei-tale însă și alor noștri vreau să vă arăt de ce am folosit cuvântul *sola*, cu toate că la *Rom.* 3 nu apare *sola*, ci *solum* sau *tantum*. Cu atâta precizie au ajuns prostănacii să privească textul meu! Totuși, am folosit altundeva expresia *sola fide* și vreau să le rețin pe amândouă: *solum* și *sola*. Am lucrat cu zel la traducere, pentru că am vrut să ofer o limbă germană curată și clară. Și foarte des ni s-a întâmplat să căutăm un singur cuvânt timp de paisprezece zile, chiar trei-patru săptămâni, fără ca, adesea, să îl găsim. Astfel, la *Cartea lui Iov*, am lucrat eu, magistrul Phillips și Aurogallus¹³, ajungând uneori ca, în patru zile, să putem finaliza abia trei rânduri. Dragul meu, acum, cartea este tradusă în întregime și oricine o poate citi și o poate critica. Acum, dacă își aruncă cineva ochii pe trei-patru foi, nu se împiedică de nimic, dar nu devine conștient de ce moloz și ce crengăraie se aflau acolo, unde el alunecă acum ca pe o scândură dată la rindea; căci am fost nevoiți să asudăm și să ne căznim ca să dăm deoparte molozul și crengăraia din drum, astfel încât să se poată înainta ușor. Este ușor de arat dacă ogorul a fost curățat mai devreme, dar nimeni nu vrea să smulgă copacii și butucii //cioatele ?// și să pregătească terenul. Nu există recunoștință pe lume; nici măcar Dumnezeu însuși, cu tot soarele și cu tot

cerul și pământul pe care le-a creat, și nici măcar pentru moartea Fiului Său, nu primește niciodată recunoștință. Lumea este și rămâne sub stăpânirea diavolului, pentru că nu vrea altfel.

Așadar, aici, la *Rom.* 3:28, am știut preabine că în latină și greacă nu apare cuvântul *solum* și nu era nevoie să mă învețe papistașii asta. E adevărat, aceste patru litere, *s-o-l-a*, nu apar în text, iar măgarii noștri le contemplă așa cum se uită vițelul la poartă nouă, nu văd că ele corespund sensului textului și, pentru cine vrea să traducă clar și viguros în germană, ele sunt necesare; căci eu nu am vrut să vorbesc nici în latină, nici în greacă, ci am intenționat să talmăcesc în germană. Acesta este specificul limbii noastre germane: dacă vorbești despre două lucruri, unul pe care îl accepți și altul pe care îl negi, ai nevoie de cuvântul *allein* ‘numai; doar’ alături de negația *kein* ‘niciun’ sau *nicht* ‘nu’. Se spune, deci: *Der Bauer bringt allein Korn und kein Geld* ‘Țăranul aduce doar grâu, nu și bani’. *Nein, ich hab wahrlich jetzt nicht Geld, sondern allein Korn.* ‘Nu, eu chiar nu am bani acum, ci numai grâu’. *Ich hab allein gegessen und noch nicht getrunken.* ‘Eu am mâncat doar, nu am și băut’. *Hast du allein geschrieben und nicht durchlesen?* ‘Ai scris doar, nu ai și citit de la un capăt la altul?’; nenumărate asemenea expresii sunt întrebuițate zilnic. Dacă în latină sau greacă astfel de expresii ale vorbirii nu au niciun efect, în germană este necesar ca *allein* ‘numai; doar’ să stea alături de negația *nicht* ‘nu’ sau *kein* ‘niciun’, pentru ca mesajul să fie complet și clar. Căci la fel de bine pot să spun: *Der Baur bringt Korn und kein Geld.* ‘Fermierul aduce grâu și niciun ban’, dar *kein Geld* ‘niciun ban’ nu sună la fel de clar și de complet cum sună atunci când spun: *Der Baur bringt allein Korn und kein Geld.* ‘Fermierul aduce doar grâul, nu și banii’. Aici, cuvântul *allein* ‘numai; doar’ sprijină negația *kein*, ca să formeze o propoziție germană completă și clară¹⁴. Căci nu literele limbii latine ca atare trebuie întrebate cum să se vorbească germana, așa cum fac acești prostănaci, ci trebuie să ne uităm în jurul nostru cum vorbește o mamă în casa ei, copiii pe stradă, omul obișnuit la piață și să observăm ce le iese din gură, cum rostesc ei cuvintele, și apoi traducem; atunci ei vor înțelege și vor observa că li se vorbește în limba germană.

Hristos spune undeva: *Ex abundantia cordis os loquitur.* ‘Gura vorbește din preaplinul inimii’¹⁵. Dacă m-aș lua după acești măgari, ei mi-ar arăta ordinea literelor în latină și ar traduce cam așa: *Aus dem Überfluss des Herzens redet der Mund.* ‘Din preaplinul inimii vorbește gura’¹⁶. Spuneți-mi: Este oare limbă germană așa ceva? Ce german înțelege asta? Ce este aia *Überfluss des Herzens* ‘preaplinul inimii’? Niciun german nu poate spune așa ceva, afară de cazul că ar vrea să spună că cineva are o inimă prea mare, sau prea multă inimă! Dar nici așa nu este prea corect, căci expresia *Überfluss des Herzens* ‘preaplinul inimii’ este tot atât de puțin germană ca și *Überfluss des Hauses*

‘preaplinul casei’, *Überfluss des Kachelofens* ‘preaplinul sobei de faianță’, sau *Überfluss der Bank* ‘preaplinul băncii’. În casa lor, o mamă sau un bărbat obișnuit spun mai degrabă: *Wes das Herz voll ist, des gehet der Mund über*. ‘Cui îi este inima plină, acela nu-și poate stăpâni vorbele’. Așa ceva înseamnă a vorbi bine limba germană, cu așa ceva m-am îndeletnicit întotdeauna, fără ca, totuși, din păcate, să o nimeresc de fiecare dată. Căci apropierea prea strânsă de litera textului latin ne împiedică foarte mult să vorbim o germană corectă.

Tot la fel se întâmplă când trădătorul Iuda spune, la *Mat. 26:8: Ut quid perditio haec?*, iar la *Marcu 14:4: Ut quid perditio ista unguenti facta est?* Dacă i-aș urma pe acei măgari și silabisitori, ar trebui să traduc: *Warum ist diese Verlierung der Salbe geschehen?* ‘De ce s-a întâmplat această pierdere de alifie?’ Dar ce fel de germană este aceasta? Ce germană spune *Verlierung der Salbe ist geschehen* ‘s-a întâmplat pierdere de alifie’? Și dacă ar înțelege cumva corect, s-ar gândi că alifia s-a pierdut și trebuie căutată, iar asta ar suna la fel de obscur și confuz. Dacă asta este o bună germană, atunci de ce nu se așează ei la lucru și să ne facă un *Nou Testament* subțire, drăguț și nou, dar fără să se atingă de Testamentul lui Luther? Eu chiar cred că ar trebui să-și scoată la lumină arta lor. Dar, pentru a exprima *Ut quid...* etc., un german ar zice, fără îndoială, *Was soll doch solcher Unrat?* ‘Ce vrea să însemne o asemenea nesocotință?’ sau *Was soll doch solcher Schade?* ‘Ce vrea să însemne o astfel de pagubă?’, ori *Nein, es ist Schade um die Salbe!* ‘Nu, este păcat de alifie!’ O germană corectă este aceea din care se înțelege că este un păcat faptul că Magdalena a umblat necorespunzător cu alifia pusă deoparte și că a risipit-o; aceasta era părerea lui Iuda, care se gândea că alifia putea fi folosită într-un scop mai bun.

La fel se întâmplă atunci când îngerul o salută pe Maria și-i spune: *Gegrüßet seist du, Maria voll Gnaden, der Herr mit dir!* ‘Binecuvântată să fii, tu, Maria, cea plină de har, Domnul să fie cu tine’¹⁷. Până aici a fost ușor să tălmăcești literal textul latinesc în limba germană. Spune-mi, însă, dacă așa ceva este și o bună germană. Când spune oare un german *Du bist voll Gnaden*. ‘Tu ești plină de har?’ Și care germană înțelege ce înseamnă de fapt *voll Gnaden* ‘plină de har’? Trebuie că se gândește la un butoi „plin” cu bere sau la o pungă „plină” cu bani; de aceea eu am preferat să tălmăcesc în germană prin *Du holdselige* ‘tu, grațioasă’, cuvânt prin care un german să poată înțelege mai bine ce vrea să spună îngerul prin binecuvântarea sa. Dar în acest punct i-am supărat nespun pe papistași, fiindcă li se pare că am mutilat salutul îngerului și că, de data aceasta, nu am găsit cea mai potrivită expresie germană. Iar dacă ar fi trebuit să întrebuițez aici cea mai bună limbă germană și aș fi tălmăcit salutul prin *Gott grüße Dich, du liebe Maria!* ‘Domnul te salută, iubită Maria!’ (căci așa vrea îngerul să spună și așa ar vorbi dacă ar vrea să o salute în germană), cred că ei s-ar fi spânzurat din

evlavie pentru draga lor Maria, motivând că eu am nimicit salutul îngerului.

Mă întreb ce rău ar putea ei să-mi facă dacă tună și fulgeră împotriva mea! Nu vreau să-i împiedic să traducă după cum doresc, dar și eu vreau să tâlmăcesc, însă nu după cum vor ei, ci după cum vreau eu. Cel căruia nu-i place asta, n-are decât să-mi lase traducerea în pace și să-și păstreze pentru sine critica lui școlărească, deoarece eu nu vreau nici să-i văd, nici să-i aud. Ei nu trebuie să se simtă răspunzători de traducerea mea, cu atât mai puțin să dea socoteală pentru ea. Ai înțeles bine; eu chiar vreau să spun astfel: *du holdselige Maria* ‘tu, grațioasă Maria’, *du liebe Maria* ‘tu, dragă Maria’ și să-i las pe ei să spună *du, voll Gnaden Maria* ‘tu, plină de har, Maria’. Cine cunoaște limba germană, acela știe bine cât sunt de sensibile, cât de mult ne ating inima expresii precum următoarele: *die liebe Maria* ‘draga de Maria’, *der liebe Gott* ‘dragul de Dumnezeu’, *der liebe Kaiser* ‘dragul de împărat’, *der liebe Fürst* ‘dragul de principe’, *der liebe Mann* ‘dragul bărbat’, *das liebe Kind* ‘dragul copil’. Și nu știu dacă cuvântul *liebe* ‘drag’ poate să exprime ceva la fel de cald și de simplu în latină sau în alte limbi, să pătrundă în inimă și să vibreze împreună cu toate simțurile, așa cum o face în limba noastră.

Cred că Sfântul Evanghelist Luca, întrucât stăpâna deopotrivă și ebraica și greaca, a vrut să redea cu precizie și cu claritate cuvântul ebraic pe care îl întrebuințează îngerul prin cuvântul grecesc *kecharitomeni*¹⁸. Presupun, de asemenea, că arhanghelul Gabriel a vorbit cu Maria folosind aceleași cuvinte pe care le-a folosit atunci când a vorbit cu Daniel, pe care îl numea *hamudoth* și *isch hamudoth, vir desideriorum*, ceea ce înseamnă *Du lieber Daniel* ‘dragă Daniel’. Fiindcă acesta este felul de a vorbi al lui Gabriel, așa cum îl vedem în *Cartea profetului Daniel*¹⁹. Dacă ar fi trebuit să urmez întocmai doar litera textului, potrivit artei de a traduce a prostănacilor, ar fi trebuit să spun: *Daniel, du, Mann der Begehrungen!* ‘O, Daniel, bărbat al plăcerilor!’ sau *Daniel, du, Mann der Lüste!* ‘O, Daniel, bărbat al poftelor!’. Oho! Asta da germană!

Un vorbitor de limbă germană aude desigur *Mann* ‘bărbat’, *Begehrungen* ‘pofte’, *Lüste* ‘plăceri’ ca pe niște cuvinte nemțești, deși ele nu sunt cuvinte pur germane, și simte că vorbele *Lust* ‘plăcere’ și *Begier* ‘pofță’ ar fi mai bune. Dar dacă am îmbina în traducere sintagma *der Mann der Begehrungen* ‘bărbat al poftelor’, atunci niciun german nu ar înțelege ce se spune și ar putea crede că poate Daniel se scaldă în apucături rele. Ce tâlmăcire ar mai fi și asta! De aceea trebuie să las deoparte litera și să cercetez cum poate un german să exprime în germană ceea ce în ebraică se spune *isch hamudoth*. Observ atunci că germanul vorbește așa: *du lieber Daniel* ‘dragă Daniel’, *du liebe Maria* ‘dragă Maria’, *du holdselige Maid* ‘grațioasă copilă’, *du niedliche Jungfrau* ‘adorabilă fecioară’, *du zartes Weib* ‘fragedă femeie’ și așa mai departe. Căci, cine vrea să se apuce de traduceri, trebuie să dețină un mare depozit de cuvinte, ca să-l poată

avea la îndemână pe cel potrivit, chiar și atunci când un singur cuvânt nu se potrivește la fel peste tot.

Dar de ce să vorbesc atât de mult despre traducere? Dacă ar trebui să arăt toate motivele și gândurile pe marginea tuturor cuvintelor folosite de mine, aş avea nevoie de cel puțin un an să le notez pe toate. Eu am învățat din propria experiență ce înseamnă traducerea ca artă și ca muncă, de aceea nu îngădui oricărui măgar papistaș sau oricărui măgar flecar să mă judece sau să mă critice, atâta timp cât ei nu au încercat nimic niciodată. Cui nu-i place traducerea mea, să nu se atingă de ea! Fie ca diavolul să îl mulțumească pe acela care nu o apreciază și o critică fără știința și încuviințarea mea. Dacă traducerea mea trebuie criticată, atunci vreau să fac eu însumi acest lucru. Iar dacă nu o fac eu însumi, atunci să fiu lăsat în pace cu traducerea mea, și fiecare să facă ce vrea el pentru sine, iar eu îi urez noroc bun!

Pot mărturisi cu conștiința curată că mi-am arătat toată precizia și toată hărnicia de care sunt în stare și că nu am avut niciodată gânduri ascunse, deoarece nu am câștigat niciun sfanț din munca mea, nu am cerut și nici nu am primit plată. De asemenea, nu am pus mai presus mândria și onoarea mea, Domnul Dumnezeuul meu o știe, ci am făcut totul în slujba iubiților creștini și pentru slava Celui de Sus, care a revărsat în fiecare clipă asupra mea atâtea bunătăți, încât, fie și dacă aş fi tradus de o mie de ori mai mult și dacă aş fi muncit de o mie de ori mai cu sârg, tot nu aş fi meritat să trăiesc nici măcar o oră sau să-mi păstrez sănătatea întreagă. Tot ceea ce sunt și tot ceea ce am se datorează harului și milostivirii Sale, ba mai mult încă, toate mi-au fost plătite cu prețul sângelui Său și cu amărăciunea sudorii Lui; de aceea, cu voia lui Dumnezeu, toate trebuie să slujească slavei Sale, cu bucurie și din adâncul inimii. Mă hulesc măgarii de papistași și scriitorășii, foarte bine! De laudat mă laudă creștinii evlavioși împreună cu Domnul lor Iisus Hristos, iar eu mă simt cu mult mai răsplătit dacă fie și măcar un singur creștin recunoaște în mine un muncitor cinstit. Nu-i întreb nimic pe măgarii de papistași, ei nu sunt în măsură să-mi evalueze munca și aş suferi mult mai mult dacă ei m-ar lauda. Ocările lor înseamnă pentru mine cea mai mare glorie și cinstire. Eu vreau să fiu un învățat, și încă un învățat model, iar ei nu sunt dispuși să îmi recunoască acest nume până la Judecata de Apoi, de asta sunt sigur.

Totuși, nu am dat literelor frâu liber prea mult, ci, dimpotrivă, atât eu, cât și colaboratorii mei, am avut multă grijă să nu mă îndepărtez prea tare de la literă, ci să mă țin de ea acolo unde textul o cerea, ca, de exemplu, la *Ioan 6:27*, unde Hristos spune: *Diesen hat Gott der Vater versiegelt*. ‘Pe acesta l-a pecetluit Dumnezeu Tatăl’. Într-o germană mai bună ar fi fost așa: *Diesen hat Gott der Vater gezeichnet*. ‘Pe acestea l-a însemnat Dumnezeu Tatăl’; sau *Diesen meint Gott der Vater*. ‘La acesta se gândește Dumnezeu Tatăl’. Am preferat mai degrabă să încalc regulile limbii germane, decât să mă abat de la cuvânt. Vai, tălmăcirea nu este un meșteșug la îndemâna oricui,

după cum cred acești nebuni, ci presupune o inimă dreaptă, evlavioasă, credincioasă, harnică, temătoare de Dumnezeu, plină de învățătură creștină, experimentată, încercată. De aceea cred că un fals creștin sau un spirit sectar nu ar putea fi un bun traducător. Acest fapt este evident în versiunea *Cărții Profeților* tălmăcită în germană la Worms²⁰; chiar dacă a fost făcută cu multă hărnicie și se apropie de germana mea, traducerea a fost controlată de evrei și ei nu prea au arătat respect față de Hristos. În rest, traducerea aceasta vădește destulă măiestrie și hărnicie.

Asta ar fi de spus despre traducere și specificul limbilor. Dar nu m-am bazat numai pe specificul limbilor și nici n-am ținut seama doar de asta când l-am introdus pe *solum* ‘numai; doar’ la *Rom. 3:28*, ci textul însuși și gândurile Sfântului Pavel reclamă cu tărie această decizie; fiindcă el se ocupă acolo de principalul punct al învățaturii creștine, și anume faptul că noi suntem îndreptățiți numai prin credința în Hristos, fără nicio faptă bună prescrisă de Lege. Sfântul Pavel exclude atât de categoric toate faptele, încât spune că faptele prescrise de Lege (care este totuși Legea și Cuvântul Domnului) nu ne ajută pe calea cea dreaptă a judecării. Dându-l pe Avraam drept exemplu, Pavel arată că acesta a supus judecării fără faptele Legii atât de mult, încât până și cea mai înaltă lucrare, care fusese poruncită de Dumnezeu mai înainte și mai presus de toate celelalte legi și fapte, și anume tăierea împrejur, nu l-a ajutat întru judecată. Avraam a fost îndreptățit mai degrabă fără tăierea împrejur și fără vreo altă faptă, ci doar prin credință, așa cum o spune însuși Sfântul Pavel *Rom. 4:2* („Avraam se poate fâli că a fost supus judecării prin fapte, dar nu în fața lui Dumnezeu”). Așadar, numai credința ne îndreptățește, acolo unde toate faptele sunt excluse în întregime. Acesta ar trebui să fie sensul, și cine vrea să vorbească limpede și complet despre o asemenea eliminare a faptelor, trebuie să spună: „Numai credința, și nu fapta ne îndreaptă pe calea cea bună”. Pe lângă specificul limbii germane, esența însăși a lucrurilor reclamă această explicație.

Da, spun papistașii, sună scandalos și oamenii pot înțelege de aici că nu este nevoie să facă fapte bune. Ce ar trebui de spus, de fapt, dragul meu? Nu e cu mult mai scandalos faptul că Sfântul Pavel însuși nu doar că spune „numai prin credință”, ci mai și varsă cuvintele într-un mod de-a dreptul brutal, spunând „fără faptele Legii”, de exemplu la *Gal. 2:16*, unde spune „nu prin faptele Legii”; și expresii asemănătoare apar în multe alte locuri. Căci expresia „doar prin credință” ar mai putea fi explicată cumva într-o glosă, însă construcția „fără faptele Legii” este atât de brutală, atât de scandaloasă și de rușinoasă, încât nicio glosă explicativă nu mai poate ajuta la ceva. Cu cât mai mult ar putea oamenii să înțeleagă de aici „că nu trebuie să facă fapte bune”, când aud cum despre fapte li se predică prin cuvinte cuvinte atât de seci și de puternice precum: „nicio faptă, fără fapte, nu prin fapte”? Nu e supărător că se predică „nicio faptă, fără fapte, nu prin fapte”? De ce să fie scandalos atunci că se predică „numai prin credință”?

Încă și mai scandalos este că Sfântul Pavel respinge nu fapta banală, obișnuită, ci însăși faptele Legii. De aici, ar putea cineva să se scandalizeze cu atât mai mult și să spună că Legea este blestemată și condamnată în fața lui Dumnezeu, și că, drept urmare, putem să facem răul, după cum spun unii menționați la Rom. 3:8: „De ce să nu facem răul, ca să fie bine mai apoi?”. Așa a început să facă un Spirit Roșu²¹ al timpurilor noastre. Ar trebui oare ca, datorită acestui scandal, să abjurăm cuvintele Sfântului Pavel ori să nu mai vorbim liber și spontan despre credință? Dragul meu, nici Sfântul Pavel, nici eu nu dorim să producem un astfel de scandal. Predicăm însă atât de direct împotriva faptelor și insistăm asupra credinței atât de mult, deoarece oamenii trebuie să se scandalizeze, să fie izbiți și să cadă, ca să poată învăța și cunoaște că nu se îndreptătesc prin fapte bune, ci numai prin moartea și învierea lui Hristos. Știind că nu se pot îndreptăți prin faptele bune potrivit Legii, cu atât mai mult vor înțelege că nu se vor putea îndreptăți prin faptele rele, cu sau fără Lege! De aceea, nu se poate trage concluzia că, dacă fapta cea bună nu ajută, atunci putem săvârși faptele rele! Tot la fel, nu se poate conchide că, deoarece soarele nu-l poate ajuta pe orb ca să vadă, ar putea să-l ajute să vadă noaptea și bezna.

Mă cuprinde însă mirarea că lumea poate obiecta în fața unor lucruri atât de evidente. Spune-mi doar dacă moartea și învierea lui Hristos reprezintă fapta noastră, pe care o noi o săvârșim, ori nu. Nu este în niciun caz nici faptă a noastră, nici faptă a unei legi oarecare. Numai moartea și învierea lui Hristos ne eliberează de păcat și ne face drepti, după cum spune Pavel la Rom. 4:25 („El a murit pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră”). Spune-mi, în continuare: Care este fapta prin care să pricepem și să ne asumăm moartea și învierea lui Hristos? Aceasta nu poate fi o faptă superficială, ci numai credința veșnică, păstrată în inimă. Singură credința, da, doar ea, fără sprijinul altor fapte, cuprinde moartea și învierea, după cum ni se predică în Evanghelii. Ce înseamnă atunci toate acestea, că lumea tună și fulgeră, acuză de erezii și arde pe rug, chiar dacă, până la urmă, lucrurile ni se prezintă limpezi înaintea noastră și demonstrează că numai credința păstrează moartea și învierea lui Hristos, fără alte fapte. Moartea și învierea Lui reprezintă viața și îndreptarea noastră? Dacă este atât de evident că numai credința ne aduce, ne păstrează și ne oferă viața și îndreptarea, de ce nu trebuie să ne exprimăm explicit în acest mod? Nu e nicio erezie să crezi că numai credința îl cuprinde pe Hristos și că ne dă viață; și totuși apare ca o erezie dacă cineva afirmă sau grăiește așa ceva. Nu sunt ei nebuni, necugetați și absurzi? Ei admit, pe de o parte, că lucrurile acestea sunt juste, dar condamnă afirmarea lor ca fiind injustă, ca și cum unul și același lucru ar putea fi în același timp și corect, și incorect!

Și eu nu sunt nici singurul, nici primul care spune că numai credința ne poartă pe calea cea dreaptă. Au spus-o înaintea mea Ambrozie, Augustin și mulți alții. Iar cine îl citește și îl înțelege pe Sfântul Pavel cu siguranță trebuie să spună așa și nu poate

spune altfel. Cuvintele Apostolului sunt prea clare și nu admit absolut nicio faptă. Așadar, dacă nu există faptă, atunci trebuie să existe numai credința.

O, ce învățătură delicată, folositoare, nesupărătoare ar fi fost aceea prin care am învăța că, pe lângă credință, omul se poate mîntui și prin fapte! Este ca și cum am spune că nu doar prin moartea lui Hristos păcatele noastre sunt ispășite, ci că și faptele noastre ar contribui cu ceva la aceasta. Ar însemna un mod rafinat de a cinsti moartea lui Hristos dacă am spune că aceasta a fost ajutată de faptele noastre și că faptele noastre ar putea face tot atât de mult cât și moartea Sa. Am ajunge astfel să spunem că suntem asemenea Lui ca putere și bunătate. Învățătura aceasta vine de la diavolul însuși, care nu poate lăsa sângele lui Hristos nepângărit.

Până la urmă, lucrurile ca atare ne obligă să spunem că „numai prin credință ne îndreptăm”; de asemenea, specificul limbii noastre germane ne obligă să ne exprimăm astfel. Avem, în plus, exemplul Sfinților Părinți și, de asemenea, ne constrânge pericolul care apasă asupra oamenilor, căci ei nu trebuie să rămână legați de fapte și să neglijeze credința, pierzându-l astfel pe Hristos, mai ales în vremurile noastre, când oamenii s-au obișnuit cu faptele și este nevoie să fie separați de ele cu forța. De aceea, nu e numai drept, ci și foarte necesar să se spună clar și cu tărie: „Numai credința fără fapte ne îndreptățește!”. Îmi pare rău că nu am adăugat cuvintele *alle* ‘toate; oricare’ și *aller* ‘tuturor; oricărui’, așa încât să spun *ohne alle Werke aller Gesetze* ‘fără toate faptele, ale tuturor legilor’. Această idee trebuie afirmată cu tărie și pretutindeni. De aceea formularea aceasta trebuie să rămână în *Noul Testament* tălmăcit de mine și, oricât ar fi măgarii papei de nebuni și de necugetați, tot nu ar trebui să o mai scoată din text. Este de ajuns ce am spus până acum. Dacă mă ajută Dumnezeu, vreau să vorbesc despre această problemă în tratatul *De iustificazione*. Să trecem acum la a doua problemă, dacă sfinții trecuți la ceruri mijlocesc pentru noi. Vreau să-ți răspund aici pe scurt, căci mă gândesc să public o predică despre îngeri, în care, cu voia Domnului, să tratez mai detaliat această problemă. Mai întâi, știți și voi că în papistăsie nu se predică doar că sfinții se roagă în ceruri pentru noi – lucru pe care nu îl putem ști, pentru că Sfânta Scriptură nu ne spune așa ceva –, ci și că sfinții s-au prefăcut în dumnezei, că ei trebuie să fie patronii noștri, pe care trebuie să-i chemăm în ajutor. Unii dintre aceștia nici nu au trăit vreodată. Fiecărui sfânt i-a fost atribuită o putere sau o tărie, unuia peste foc, altuia peste apă, celuilalt peste epidemie, febră și tot felul de nenorociri. Trebuie că Dumnezeu însuși a fost pasiv ca să lase pe sfinți să acționeze și să creeze în locul Lui! Papistașii sunt și ei acum conștienți de această grozăvie și își strâng pipa pe furiș, se curăță și se împodobesc cu mijlocirea sfinților. Vreau să amân discuția asta, dar fiți siguri că nu o voi uita; să lăsăm, pentru moment, deoparte așa-zisa curățare și împodobire.

Pe de altă parte, voi știți că Dumnezeu nu ne-a lăsat niciun cuvânt prin care să chemăm îngerii și sfinții ca să mijlocească pentru noi și că nici în Scriptură nu apare

vreun exemplu de acest fel. Găsim acolo cum că îngerii au vorbit cu părinții și profeții, dar niciodată nu le-au cerut să mijlocească pentru ei. Nici patriarhul Iacov nu îi cere îngerului cu care se luptă să mijlocească pentru el, ci ia numai binecuvântare de la el. Mai mult, un exemplu contrar apare însă în *Apocalipsă 22*, și anume atunci când îngerul nu se lasă rugat de Ioan. Astfel, cultul sfinților apare ca un lucru mărunț al oamenilor, o născocire a lor, fără legătură cu Cuvântul și cu Scriptura lui Dumnezeu.

Dacă, în ceea ce privește actul sacru al slujirii, nu ne este îngăduit să facem ceva ce Dumnezeu nu ne-a poruncit – iar cine face așa ceva îl pune pe Dumnezeu la încercare –, nu trebuie nici recomandat, nici tolerat ca oamenii să îi roage pe sfinții răposați să mijlocească pentru ei, și nici să îi învețe pe alții să facă așa ceva, ci mai degrabă să îi învețe să hulească și să ocolească acest obicei. De aceea, eu nu vreau să dau sfaturi și să-mi împovărez conștiința cu nelegiuiri ale altora. Mi-a fost mie însumi din cale afară de greu să mă separ de cultul sfinților, căci eram vârat adânc în asta, aproape înecat. Dar lumina Evangheliei este atât de strălucitoare, încât nimeni nu poate fi iertat, dacă rămâne în întuneric. Știm cu toții foarte bine ce trebuie să facem.

Pe lângă toate acestea, un mod încă și mai periculos, și mai supărător este ca oamenii să se obișnuiască să întoarcă lesne spatele lui Hristos și să învețe să se încreadă mai curând în sfinți decât în Hristos însuși. Căci suntem prin natura noastră înclinați să fugim de Dumnezeu și de Hristos și să ne încredem în oameni. Este, într-adevăr, extrem de greu să ne obișnuim să avem încredere în Dumnezeu și în Hristos, așa după cum ne-am jurat și după cum suntem datori. De aceea, nu trebuie tolerată o astfel de ocară, prin care aceia dintre noi care sunt slabi și robi ai cărnii au căzut în idolatrie, încălcând întâia poruncă și Botezul nostru. Nu e nevoie să-l desenezi pe diavol pe ușă, el va fi mereu prezent de la sine.

În fine, suntem convinși că Dumnezeu nu se supără pe noi (și suntem absolut siguri de asta!) dacă nu le cerem sfinților să mijlocească pentru noi, deoarece nu ne-a poruncit nicăieri asta. Fiindcă El spune că este un părinte gelos și va abate lucruri groaznice asupra oamenilor care nu respectă porunca Lui. Aici, însă, nu există o poruncă, de aceea nu avem a ne teme de mânia Domnului. Căci, dacă de această parte se află siguranța, iar de partea celalaltă primejdie mare și ocară împotriva Cuvântului Domnului, de ce să trecem de la siguranță la primejdie, acolo unde nu avem Cuvântul lui Dumnezeu, care să ne susțină, să ne mângâie și să ne îndreptățească la nevoie? De aceea, stă scris: „Cel care iubește primejdia va pieri în ea” (*Sir.* 3:25). Și porunca Domnului spune: „Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeul tău” (*Mat.* 4).

Da, spun ei, dar prin aceasta oare nu condamnă întreaga creștinătate, care a ținut până acum peste tot acest obicei? Răspuns: eu știu foarte bine că preoții și călugării caută o asemenea acoperire urâciunii lor și că vor să reproșeze întregii creștinătății

pagubele provocate de neglijența lor proprie. Astfel, dacă ei ne obligă să spunem că creștinătatea nu greșește, ar trebui de asemenea să spunem, implicit, și că nici ei nu greșesc și astfel niciuna dintre minciunile și greșelile lor nu poată fi pedepsită, fiindcă așa consideră întreaga creștinătate. Așa, niciun pelerinaj nu este nedrept, chiar dacă diavolul este de față acolo, nicio indulgență nu este nedreaptă, chiar dacă presupune minciună grosolană. Pe scurt, nu avem de a face aici decât cu un fel de sfințenie vanitoasă. De aceea, față de astfel de situație, ar trebui să spuneți așa: nu e vorba aici despre cine este condamnat sau nu! Ei confundă intenționat aceste lucruri stranii, pentru a ne abate pe noi de la tema principală. Noi discutăm acum despre Cuvântul lui Dumnezeu. Ce ar fi sau ce ar face creștinătatea este o altă problemă. Întrebarea pe care ne-o punem acum este următoarea: ce este sau ce nu este Cuvântul lui Dumnezeu. Ceea ce Cuvântul lui Dumnezeu nu este nu constituie creștinătatea.

Citim că în vremea profetului Ilie în tot poporul lui Israel nu se afla Cuvântul lui Dumnezeu și nu i se închinau slujbe lui Dumnezeu, cum spune el însuși: „Doamne, i-au omorât pe profeții tăi și au nimicit altarele tale, iar eu sunt singur!” (1 Reg. 19). Aici pare că regele Ahab și alții i-ar fi spus: „Ilie, cu asemenea cuvinte tu condamni întregul popor al lui Dumnezeu”. Cu toate acestea, Dumnezeu a salvat șapte mii de bărbați. Cum? Nu crezi că Dumnezeu și-ar fi putut păstra propria ființă în timpul papalității, chiar dacă preoții și monahii creștinătății au fost mai degrabă învățători vanitoși ai diavolului și au mers în Iad? Mulți copii și oameni tineri au murit întru Hristos; căci, chiar și sub domnia Antihristului, Hristos a păstrat cu fermitate Botezul și a predicat cu simplitate textul Evangheliilor, *Tatăl nostru* și credința în amvon, pentru ca astfel El să îi ocrotească pe creștinii Săi și, deci, întreaga Sa creștinătate; și nu le-a spus nimic despre toate acestea acelor învățători ai diavolului.

Chiar dacă creștinii au fost părtași la unele mici părți ale nelegiurii papale, măgarii de papistași nu au demonstrat încă faptul că iubiții creștini au făcut asta cu plăcere. Încă și mai puțin a fost dovedit că ei au acționat corect. Creștinii pot rătăci și păcătui cu toții, dar Dumnezeu i-a învățat pe toți să se roage prin *Tatăl nostru* pentru iertarea păcatelor. Dumnezeu poate foarte bine să le ierte păcatele pe care au trebuit să le săvârșească din neștiință și constrânși de Antihrist, fără să spună ceva despre ele preoților și călugărilor. Se poate însă dovedi cu ușurință că în întreaga lume a existat întotdeauna un mare vuiet de murmure ascunse și de plângeri împotriva preoțimii, cum că nu se poartă cu creștinătatea așa cum se cuvine. Iar măgarii de papistași au rezistat curajos, până în zilele noastre, cu foc și sabie, împotriva murmurilor și plîngerilor. Astfel de plângeri și murmure dovedesc foarte bine cum au privit creștinii asemenea grozăvenii și cât de cum se cuvine s-au comportat săvârșindu-le. Da, iubiților măgari papistași, veniți încoace și spuneți că asta ar fi învățătura creștină, minciunile împuțite pe care le-ați impus cu de-a sila voi, ca niște răufăcători și

trădători ai iubitei creștinătăți și ca asasini ai multor creștini care au murit pentru ea. Mărturie stau toate literele din toate decretele papale că nimic nu a fost niciodată predicat după consultarea și prin consimțământul creștinătății. La bază nu a stat nimic altceva decât principiul *districte precipiendo mandamus* „poruncim și predicăm cu strictețe”. Așa ceva a fost Duhul Sfânt pentru ei. Creștinătatea a trebuit să îndure această tiranie, prin care i-a fost furată Sfânta Taină și a fost ținută în captivitate fără vina ei. Și totuși, măgarii au vrut să ne vândă tirania intolerabilă a propriei lor stricăciuni drept faptă voluntară sau ca exemplu pentru creștinătate și să se spele astfel pe mâini. Toate astea ne-ar lua prea mult timp. Pentru moment, ar fi destul să răspund la întrebările voastre. Pentru mai multe, lăsăm pe altădată. Iertați-mă pentru această lungă scrisoare. Domnul nostru Hristos să fie cu noi cu toți. Amin.

Martin Luther,
bunul tău prieten,
din pustnicie²², la 8 septembrie, 1530

Note și comentarii

1. Destinatarul scrisorii este Wenzeslaus Linck (1483-1547), erudit și teolog german, unul dintre cei mai apropiați adepți ai lui Luther.
2. Formula de salut de aici reprezintă o prescurtare a formulei de adresare folosită adesea de Sfântul Apostol Pavel (*1Cor.* 1:3; *2Cor.* 1:2; *Gal.* 1:3 etc.). În *Vulgata: Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo*.
3. Avem aici de a face aici cu un concept-cheie al teologiei lutherane, invocat frecvent și exprimat în germană prin substantivul *Gerechtigkeit* și expresia verbală *gerecht werden*, care corespund în *Noul Testament* subst. gr. δικαιοσύνη sau δικαίωσις, respectiv vb. δικαίωω și subst. lat. *justificatio* sau *justitia*, respectiv vb. *justificare*. Am încercat o redare nuanțată, în funcție de context, a acestor termeni, prin verbul *a îndreptăți* și substantivele *îndreptare* sau *îndreptățire*, ori prin sintagme precum *a supune judecării*, *a umbla pe calea cea dreaptă* etc.
4. Scriitorul respectiv este Hieronymus Emser (1477-1527), care publicase, în anul 1527, din îndemnul și cu sprijinul ducelui Georg de Saxa-Meissen, o versiune, chipurile proprie, a *Noului Testament* în limba germană, plagiată de fapt după versiunea lutherană de la 1522 (*Testamentul din septembrie*). A fost desemnat de Luther prin expresia „șapul de la Leipzig”, într-un pamflet intitulat *An den Bock zu Leipzig*. Inamiciția dintre cei doi era mai veche, Emser atacând cu virulență tratatul *An den Christlichen Adel deutscher Nation*, publicat de Luther în 1521.
5. Emser, deja mort de câțiva ani în momentul în care Luther scria aceste rânduri, se afla așadar înaintea judecătorului suprem!
6. Este vorba despre ducele Georg de Saxonia-Meissen (1471-1539), supranumit și Georg der Bärtige („George Bărbosul”) și considerat de Luther drept „cel mai veninos, mai amar și mai orgolios dintre inamicii mei”. Elogiat de către Erasmus într-una din scrisorile sale

- pentru marea sa erudiție, ducele Georg de Saxonia s-a impus ca unul dintre cei mai neînduplecați și eficace adversari catolici ai lui Luther și ai Reformei. Influențat de criticile lui Hieronymus Emser, ducele Georg a semnat un decret interzicând difuzarea pe teritoriile sale a versiunii lui Luther a *Noului Testament*, dar a permis și a încurajat plagierea de către Emser a traducerii lui Luther (vezi și *supra*, nota 4).
7. *Filip.* 1:12-28.
  8. Juvenal, *Sat.* 62:23: „Așa doresc, așa poruncesc, voința mea să țină loc de justificare”. Unii exegeți interpretează citarea în context a cunoscutului poet roman satiric drept o aluzie burlescă la formulări similare din repertoriul eclesial catolic.
  9. *2 Corint.* 11:16 și urm. Întreaga diatribă care urmează este, din punct de vedere retoricostilistic, o parafrază și o adaptare a acestui celebru pasaj paulin.
  10. Fragment dintr-un cântec popular, probabil.
  11. Johannes Faber (1470-1541) și Johannes Cochlaeus (1479-1552), teologi catolici, au exprimat constant pozițiile catolice radicale împotriva teologiei lutherane. Amândoi au participat activ la Dieta de la Augsburg (1530), numărându-se printre redactorii actelor oficiale, prin care se combăteau tezele expuse în mărturisirea de credință luterană (*Confessio Augustana*). Johannes Faber a publicat împotriva lui Luther scrierile polemice *Opus adversus nova quaedam dogmata Martini Lutheri* (1552) și *Malleus Haereticorum, sex libris ad Hadrianum VI summum Pontificem* (1569). Cochlaeus s-a situat chiar pe poziții extreme, recomandând împăratului Carol Quintul măsuri militare drastice pentru împiedicarea răspândirii lutheranismului. Indicându-i cu numele lor germane originare, *Schmidt* și *Rotzjöffel*, Luther îi ironizează pe doi dintre adversarii lui catolici cei mai îndârjiți pentru faptul că și-au latinizat numele, modă de altfel larg răspândită în epocă. Prietenii și colaboratorii lui Luther, menționați câteva paragrafe mai jos, și-au latinizat și ei numele neoașe germane, *Schwarzerd* ‘pământ negru’ devenind *Melanchton*, iar *Goldhahn* ‘cocoș roșu’ devenind *Aurogallus*.
  12. *1 Corint.* 1:20 și urm.
  13. Phillipus Melanchton (1497-1560) și Mattheus Aurogallus (1490-1543), profesori de greacă și, respectiv, ebraică la Universitatea din Wittemberg și colaboratori ai lui Luther la traducerea *Vechiului Testament*. Melanchton, pe numele german originar Philipp Schwarzerd, și-a elenizat numele cu care a căpătat faima de mare erudit, poliglot, filosof, teolog, filolog, profesor și poet, onorat de contemporani cu supranumele de *Praeceptor Germaniae*. Chemat profesor la Wittemberg la vârsta de 21 de ani, a rostit discursul inaugural *De corrigendis adolescentiae studiis*, care i-a impresionat pe contemporani. A fost cel care a redactat în 1530 actul fondator oficial al Reformei, celebra „mărturisire de credință de la Augsburg” (*Confessio Augustana*).
  14. În germana actuală, în exemplele date de Luther, în locul adverbului *allein*, se folosesc mai frecvent adverbele *nur* și *bloss*.
  15. *Mat.* 12:34.
  16. Ordinea cuvintelor în limba germană este mult mai strictă decât în limbile romanice, așa încât explicațiile lui Luther sunt mai greu de înțeles de către cineva care nu stăpânește germana ca limbă maternă.
  17. *Luc.* 1:28. În originalul grecesc, secvența sună astfel: χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, iar în *Vulgata*: *ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum*. Cuvântul prin care îngerul Gabriel o

califică pe Sfânta Fecioară nu mai este atestat nicăieri, în niciun text, nici în greaca clasică, nici în Noul Testament ori în greacă medie sau bizantină. Din punct de vedere strict gramatical, κεχαριτωμένη reprezintă forma de feminin singular a participiului perfect pasiv a verbului χαριτώ, verb care, la diateza pasivă, semnifică, aprox. ‘a fi dăruită cu har’. Calitatea de hapax legomenon a acestui cuvânt a fost interpretată adesea la modul simbolic: desemnează o calitate unică, caracterizând exclusiv persoana unică a Maicii Domnului.

18. Vezi supra, nota 17. Redarea în alfabet latin a literei grecești eta (η) de la finalul cuvântului prin *i* în loc de *e* atestă faptul că Luther adoptase pronunțarea reuchliniană a literelor grecești, puternic influențată de fonetica limbii neogrecești.
19. *Dan.* 9:23; 10:11, 19.
20. Aluzie la versiunea dată cărților profetice ale *Vechiului Testament* de către Ludwig Haetzer și Hans Denk și publicată în anul 1527. „Controlul” evreiesc la care face aluzie Luther se referă la faptul că cei doi teologi anabapțiști menționați au consultat frecvent niște rabini evrei care cunoșteau bine ebraica. Luther a preluat foarte mult din aceste traduceri în ediția sa, publicată un an mai târziu, în 1528.
21. Se referă probabil la Thomas Münzer (1469-1525), teolog și predicator protestant. Admirator și adept al lui Luther într-o primă fază, se radicalizează ulterior, impunându-se ca unul dintre liderii Războiului Țărănesc German (1524-1525).
22. În original apare expresia latinească *ex eremo*. Subst. lat. *eremus*, un împrumut după gr. ἔρημος, înseamnă ‘loc pustiu; pustietate’. Luther face trimitere aici la castelul Coburg, unde se refugiasse în secret în anul 1530, de teama represaliilor papale.

Fig. 1: *Das Neue Testament Deutsch*, prima ediție a *Noului Testament* în germană, publicată de Martin Luther la Nürnberg, în 1522.

Aus: Luther, Martin: Ein Sendbrief / von Dolmetschen / vnd Fürbitte der Heiligen. Wittenberg: Georg Riciu (Drucker) 1530, Titelbild. Exemplar: Münster UB: D^o 1186 (6) / Lib. Rar. 4°.

Fig. 2: *Ein Sendbrief D. M. Luthers. Von Dolmetschen und Fürbit der heiligen*. Ediția publicată, probabil de autor, la Wittenberg, în 1530.

Fig. 3: *Ein Sendbrief D. M. Luthers. Von Dolmetschen und Fürbit der heiligen.*
Ediția publicată, în 1530, la Nürnberg de Wenzeslaus Linck.

Fig. 4: Martin Luther, portret din anul 1529, de Lucas Cranach cel Bătrân.

Fig. 5: Biblia, das ist die gantze Heilige Schrift Deusch [...], prima ediție integrală a Bibliei în limba germană, publicată de Martin Luther la Wittenberg, în 1534.